

Література

1. Нижник В. М. Нормативно-індикативне регулювання соціальних процесів у забезпеченні економічної безпеки України / В. М. Нижник // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 6. Т. 2. – С. 97–99.
2. Нижник В. М. Економічна дипломатія та економічна безпека України : [навч. посібник] / Нижник В. М. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – 299 с.
3. Нижник В. М. Економічна безпека України в системі розвитку євроатлантичних процесів : [курс лекцій] / Нижник В. М., Ніколайчук М. В., Скиба Г. В. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – 112 с.

Надійшла 16.08.2011

УДК 657.22

В. Є. ТРУШ, В. Ф. ЯЦЕНКО
Херсонський національний технічний університет

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

В статті проведений аналіз наукових поглядів на формування обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством. Доведено, що розвиток обліково-аналітичного забезпечення відповідає вимогам управління. Рекомендовано використовувати стратегічний облік для управління економічною безпекою промислових підприємств.

In the article the analysis of scientific views on the formation of accounting and analytical support management. It is proved that the development of accounting and analytical support meets management. Recommends the use of strategic management accounting to economic security industry.

Ключові слова: економічна безпека, обліково-аналітичне забезпечення, стратегічний облік, промислові підприємства.

Вступ. Створення підприємств різних форм власності, включення механізмів вільного ціноутворення і самостійного планування, обмеження обсягів всіх видів ресурсів, турбулентна зміна факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, вплив наслідків світових криз змінює орієнтацію всієї системи бухгалтерського обліку підприємства на її сучасне призначення – формування обліково-аналітичного забезпечення прийняття стратегічних управлінських рішень з метою управління економічною безпекою підприємств.

Сучасну систему бухгалтерського обліку можна розглядати як штучно створену глобальну модель інформаційної технології, необхідну для успішного виконання основних функцій управління підприємством. «Система бухгалтерського обліку – це основна інформаційна система підприємства. Вона призначена для формування внутрішніх звітів: (1) для цілей періодичного планування, контролю та оцінки; (2) при прийнятті рішень в нестандартних ситуаціях та виборі політики фірми; (3) для зовнішніх звітів акціонерам, державним органам та іншим контрагентам підприємства при прийнятті інвестиційних рішень, контролі за правильністю розрахунку податків тощо» [1, с. 7].

Існують певні причини, через які фінансова звітність, складена відповідно до вимог національних положень, не дозволяє отримати дані, необхідні для отримання повної картини стану справ на підприємстві, проведення аналізу і прийняття управлінських рішень стратегічного напрямку: фінансова звітність відображає тільки ті події, що можуть бути подані в грошовому вираженні; у фінансовій звітності відображаються тільки ті події, що вже відбулися; у балансі не відображається ринкова вартість більшості активів; керівництво та бухгалтерська служба має можливість вибирати альтернативні методи відображення господарських подій в поточному обліку та звітності (наприклад, оцінка вибуття запасів); величина багатьох статей балансу має оціночний характер. Таким чином, наразі гостра потреба в аналізі існуючих форм надання облікової інформації та в розробці шляхів їх удосконалення з метою забезпечення необхідною інформацією керівництво для управління економічною безпекою промислових підприємств.

Мета дослідження: дослідити історичний розвиток облікової системи підприємства та окреслити шляхи подальшого перетворення у майбутньому.

Аналіз літературних джерел з даної тематики. З моменту появи у світі вчення Л. Пачолі людство намагається дати характеристику бухгалтерському обліку. Всі наведені визначення об'єднує підхід до бухгалтерського обліку, як до невід'ємної частини управління.

Дані фінансового обліку є найбільш достовірними і доступними. Втім, ця інформація не є повною, оперативною і достатньою для прийняття рішень і повинна бути доповнена іншими видами інформації, що й обумовило організаційний і методичний поділ обліку на фінансовий і управлінський в більшості країн світу. Нову гілку обліку було започатковано в середині XIX століття представниками американської школи обліку. Виникнення управлінського обліку пов'язується із розвитком внутрішньофірмових правових та економічних відносин.

Запропонована Робертом Антоні науково – практична теорія управлінського обліку була покликана виправити вади традиційної бухгалтерії. Ще Мей зазначав, що бухгалтерська звітність не може бути придатною для управління підприємством, бо хронічно старіє і через це втрачає оперативність. Але кожне завдання, що постає перед управлінням, потребує специфічних методологічних підходів, при цьому оцінка відповідних показників залежить від мети, що поставлена перед виконавцем. Тому менеджер створює власний облік, де керується методикою Хорнгрена, відомою як програма “п’яти кроків” [2, с. 20].

Існуюча облікова система в Україні орієнтована, в основному, на розрахунок податків і легальний відхід від них, заповнення податкових форм відповідно до інструкцій Державної податкової адміністрації. І мало хто з бухгалтерів заклопотаний тим, наскільки бухгалтерська звітність відображає реальний стан справ на підприємстві, і, відповідно, наскільки вона допомагає в прийнятті оптимальних управлінських рішень. На Україні йде процес становлення фінансового обліку як податкового: фінансовий облік повинен стати основою для формування оподаткованого прибутку і визначення величини податків. Дана проблема є дуже важливою і заслуговує окремого розгляду.

У вітчизняній та зарубіжній теорії існує два основних підходи до трактування поняття «управлінський облік». Дж. Фостер., С.Ф. Голов, А.М. Кузьмінський, Ю.А. Кузьмінський, М.Р. Лучко, Д.А. Панков та інші вважають управлінський облік підсистемою, яка життєво необхідна сучасному підприємству. Ж.Ришар не виділяє управлінський облік в окремий вид обліку. Він стверджує, що управлінський облік є різновидом динамічної концепції обліку. Російський професор Я.В. Соколов вважає, що бухгалтерський облік “є єдине та неподільне тіло й немає необхідності його розривати”.

Інформаційне забезпечення процесу ухвалення стратегічного рішення містить у собі дані різних видів обліку, податкову і статистичну звітність, оперативні дані, а також інші відомості. Фінансовий облік націлений на минуле, дозволяє провести аналіз результатів реалізації стратегії, що впроваджується фірмою в життя. Надана управлінським обліком інформація орієнтована на потреби як оперативного, так і тактичного управління, на оптимізацію використання ресурсів, на оцінку діяльності центрів відповідальності. Тобто, використання даних фінансового та управлінського обліку дозволяє досліджувати минуле з метою управління в майбутньому. Метою діючих концепцій обліку є інформаційне забезпечення ефективної діяльності підприємства, втім до уваги не приймаються зовнішні фактори макросередовища.

Як відмічає професор Я.В. Соколов: «Вміння користувача бухгалтерської звітності визначити, на якій стадії розвитку знаходиться фірма – його основне завдання як відповідального фінансиста, так і будь – якого іншого користувача. Завдання адміністрації та, насамперед, відповідального фінансиста, зробити все для того, щоб фірма якомога довше знаходилася на третій стадії (зрілості)» [3, с. 555].

Постановка завдання. Через обмеженість інформаційних можливостей бухгалтерської звітності та в умовах використання традиційних підходів та прийомів при прийнятті управлінських рішень та оцінці результативності підприємства, не можливо сформувати інформаційну базу для розробки та реалізації стратегії підприємства, тому виникає нагальна необхідність систематизації та розширення арсеналу аналітичних інструментів, за допомогою яких підприємство зможе оцінювати ситуацію з точки зору стратегічного розвитку та управління економічною безпекою підприємства.

Результати. Реально моделювати, передбачати кризи, впливати на їхній хід і наслідки дозволить обліково – аналітична система стратегічного напрямку, що набула широкого практичного застосування у країнах з розвинутою ринковою інфраструктурою. На виборі саме цієї моделі наполягає професор М.П. Войнаренко, який вважає: “в Україні в результаті трансформаційних процесів має сформуватися облікова модель стратегічного типу”, яка “... відповідає станові ринкового середовища, що постійно змінюється, та дає змогу досягти конкурентних переваг у довгостроковій перспективі” [4, с.13]. Але копіювання західноєвропейських та американських моделей та використання готових рецептів не може дати потрібного ефекту в існуючих в Україні умовах: податкового пресу, інфляційних процесів, кризи неплатежів, нерозвиненості кредитного та фондового ринків, величезного тіньового сектору економіки. У зв’язку з цим, розробка теоретичних та прикладних питань організації й методології обліково-аналітичної системи стратегічного типу та використання її в управлінні економічною безпекою набувають особливу актуальність.

Відмінності, встановлені під час порівняльного аналізу фінансового та управлінського обліку, проявляються тоді, коли підприємство прагне адаптувати свою облікову систему до процесу прийняття управлінських рішень, здатних впливати на майбутній розвиток та забезпечити економічну безпеку підприємству. Як показує світовий досвід, дана адаптація може бути здійснена за допомогою використання моністичної чи автономної системи, яка базується на генеральних балансових теоріях – камеральній, статистичній, динамічній, еволюційно- адаптивній. Визначення найбільш поширених видів обліку представлені в табл. 1.

Кожен із видів бухгалтерського обліку представляє корисну й різноманітну інформацію, яка тією чи іншою мірою впливає на прийняття рішення.

В сучасних умовах стратегія фірми повинна розглядатися як сполучна ланка фінансового та управлінського обліку. Управлінський облік, з одного боку, припускає використання підприємством інформації для стратегічного планування і контролю за реалізацією стратегії. З іншого боку, фінансову

звітність можна, по суті, інтерпретувати як інформаційне відображення здійснюваної і запланованої стратегії. Одержання та узагальнення інформації на макрорівні забезпечує макроекономічний облік.

Таблиця 1

Визначення видів обліку

Вид обліку	Визначення
1. Камеральний	Облік, що дає оцінку ліквідного майна підприємства та визначає результат діяльності.
2. Статичний	Облік, який займається визначенням того, чи дозволить реалізація всіх активів підприємця отримати суму, необхідну для оплати його кредиторської заборгованості [5, с. 14].
3. Динамічний	Система реєстрації фактів господарської діяльності підприємства, що дозволяє "... отримати реальну звітність для самого себе" [6, с. 14].
4. Еволюційно - адаптивний	Еволюційно-адаптивний облік представляє собою область обліку, яка припускає складання похідних балансових звітів, нетрадиційні форми представлення облікової інформації для цілей прийняття управлінських рішень, які сприяють розвитку підприємства [7, с. 10].
5. Макро-економічний	Отримання й узагальнення інформації на макрорівні в цілях регулювання економіки [7, с. 265].

В бухгалтерському обліку питанням обліку зовнішніх факторів макросередовища та стратегічним питанням не приділяється належної уваги. Більшість вчених (О.С. Ніколаєва, Т.П. Карпова), які розглядають дану проблему, припускають облік стратегічних питань при здійсненні планування та контролі витрат, аналізі та прогнозуванні в рамках системи управлінського обліку. М.А. Вахрушена розглядає питання прийняття стратегічних управлінських рішень на базі сегментарного обліку. Окремі вчені застосовують стратегічні питання до окремих областей обліку. Так, Дж. Шанк та В. Говіндараджан враховують питання в рамках розробленої концепції стратегічного управління витратами (SCM – Strategic Cost Management), Альфред Кінг – в рамках концепції прогнозування, контролю та оптимізації грошових потоків (TCM – Total Cash Management).

Сьогодні все більше дослідників звертаються до проблем стратегічного обліку (strategic management accounting (SMA)), тому що саме стратегічні аспекти займають в сучасному світі головне місце в прийнятті управлінських рішень. Поняття «стратегічний облік» було введено Бобом Райаном в 90-і роки ХХ століття. На його думку, стратегічний облік містить у собі фінансовий і управлінський облік, і «ці дві області розглядаються як єдине ціле» [8, с.30]. Він трактує стратегічний облік як «основу для дослідження фінансових і економічних проблем з погляду найбільш важливого для підприємства питання – реалізації сприятливих можливостей бізнесу» [8, с. 36]. У запропонованій Б.Райаном моделі «С – цикл» сконцентровано увагу на чотирьох основних елементах стратегічного обліку: на зобов'язаннях, потенційних можливостях, витратах і контролі. Як інструментарій виступають: вимірювання фінансової ефективності підприємства, оцінка результатів, бюджетування, аналіз відхилень й бюджетний контроль.

Одним із вітчизняних фахівців, який вивчає питання стратегічного обліку, є професор Ф.Ф.Бутинець. Він вважає, що стратегічний облік – це фінансовий аналіз проблем, що пов'язані з чотирма факторами: зобов'язаннями, контролем, готівкою (витратами) та потенціалом [9, с. 321].

Проаналізувавши трактування поняття «стратегічний облік» різними авторами, наведемо власне розуміння. Стратегічний облік – облікова система, яка включає сукупність форм та методів обліку, стратегічного планування й контролінгу; адаптована до сучасних умов зовнішнього середовища; дозволяє внутрішнім та зовнішнім користувачам приймати стратегічні рішення.

Таким чином, особливостями стратегічного обліку є орієнтація на майбутній розвиток господарської діяльності і на те, як можна врахувати вплив зміни факторів макро- і мікросередовища для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Висновки. Створення якісно нових підходів, що базується на ідеях гармонізації різних видів обліку в рамках стратегічного та стандартизації облікових процедур, дозволить забезпечити отримання облікових даних, відмітною рисою яких є: орієнтація на виконання місії підприємства; формування альтернативних варіантів вирішення стратегічних завдань діяльності підприємства та вибір оптимального; розрахунок нормативних тактичних параметрів виконання оптимального варіанта та своєчасного виявлення відхилень від заданих параметрів; інтерпретація виявлених відхилень та їх аналіз з точки зору виконання стратегічного завдання та управління економічною безпекою підприємства.

Стратегічний облік, будучи складовою частиною системи управління підприємством, як обліково-аналітичного забезпечення прийняття стратегічних управлінських рішень, призначений для планування майбутньої стратегії й тактики функціонування підприємства в цілому та окремих стратегічних господарських центрів відповідальності; вимірювання й оцінки ефективності господарювання в цілому та в розрізі окремих стратегічних господарських центрів відповідальності на різних фазах життєвого циклу; коригування керуючих впливів на хід реалізації обраної стратегії.

Література

1. Хорнгрен Ч.Т. Бухгалтерский учет: управленческий аспект / Ч.Т. Хорнгрен, Дж.Форстер : [пер. с англ. / под ред. Я.В. Соколова]. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 416 с.
2. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней / Соколов Я.В. – М. : «Аудит, ЮНИТИ», 1996. – 638 с.
3. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы / Коласс Б. [учеб. пособие / пер. с франц.; под ред. проф. Я.В.Соколова]. – М. : ЮНИТИ, 1997. – 576 с.
4. Войнаренко М.П. Проблеми реформування і шляхи транзиції бухгалтерського обліку до Міжнародних стандартів / М.П. Войнаренко // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2000. – № 5. – Ч. 2. – С. 9–13.
5. Ришар Ж. Бухгалтерский учет: теория и практика : [пер. с франц. под ред. Я.В. Соколова]. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 160 с.
6. Бетге И. Балансоведение / Бетге И. [пер. с нем. / научный редактор В.Д. Новодворский]. – М. : Изд-во «Бухгалтерский учет», 2000. – 454 с.
7. Богатая И.Н. Стратегический учет собственности предприятия. Серия «50 способов» / Богатая И.Н. Ростов н/Д. : «Феникс», 2001. – 320 с.
8. Райан Б. Стратегический учет для руководителя / Райан Б. [пер. с англ., под ред. В.А. Микрюкова]. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 616 с.
9. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік : [навч. посібник] / Бутинець Ф.Ф. – Житомир : ЖІТІ, 2002. – 479 с.

Надійшла 10.08.2011

УДК 338.331

А. О. МЕЛЬНИК

Хмельницький національний університет

ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «СВІТОВА ЕКОНОМІЧНА КРИЗА» ВІДПОВІДНО ДО НАУКОВИХ ПІДХОДІВ

В статті автор розглядає змістовність світової економічної кризи у розрізі наукових концепцій, цим самим розширюючи наукові сфери їх застосування

In article the author considers essence of a world economic crisis in a cut of scientific concepts, thus, the author expands scientific spheres of their application

Ключові слова: криза, світова економічна криза, наукова концепція, функціональна концепція, структурна концепція, каузальна концепція.

Актуальність теми дослідження. Умови розвитку світової економіки в останній час актуалізували дослідження сутності кризових явищ. До цього часу криза розглядалась науковцями як невід’ємна складова економічного циклу, слідом за якою настає підйом і процвітання [1]. Сучасні умови розвитку світової економіки після прояву кризових явищ не характеризуються економічним підйомом і під час кризи не виявлено перспективні сфери які б забезпечили розвиток. Невідповідність наукових положень реальним економічним подіям і критична ситуація у розвитку світової економіки поставила питання щодо виявлення сутності кризових явищ та застосування наукової методології їх вивчення. Глобалізація світової економіки трансформувала умови її розвитку таким чином що вони, на наш погляд не відповідають існуючим економічним законам та в деякій мірі викривляють їх сутність у відповідності до змісту.

За допомогою наукової методології необхідно виявити об’єктивні закономірності прояву світових економічних кризових явищ в умовах глобалізації. Наукова методологія є сукупністю наукових методів і підходів пізнання явищ, за допомогою яких формуються наукові концепції.

Аналіз літературних джерел за темою дослідження. Світова економічна криза є об’єктом дослідження багатьох вчених, одні її досліджують з метою виявлення причин, інші з метою прогнозування наслідків. На нашу думку, досягнути ці цілей можна лише пізнавши сутність поняття світова економічна криза. Дослідження сутності будь-якого явища передбачає застосування загальновідомих наукових підходів та формування теоретичних концепцій. Важливий вклад у формування наукових підходів внесли такі вчені, як А. А. Богданов [2], В. Саймон [3], П. Друкер, А. Чандлер, І. Валлерстайн, Ф. Бродель, К. Маркс [4].

Мета дослідження. У даному дослідженні ми маємо на меті розглянути сутність поняття «світова економічна криза» з різних наукових підходів та визначити місце даного поняття у різних наукових концепціях.

Основні результати дослідження. При вивченні сутності поняття «світова економічна криза», на нашу думку, необхідно застосовувати такі наукові підходи, як: ситуаційний, системний, комплексний, генетичний, еволюційний, історичний, діалектичний, статистичний, інформаційний. Автором робиться